GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal

ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

અમદાવાદ શહેરના માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળોની અસર

યાજ્ઞિક રાઠોડ

રીસર્ચ સ્કોલર, શિક્ષણશાસ્ત્ર વિભાગ, સુરેન્દ્રનગર યુનિવર્સિટી, વઢવાણ

ડૉ. હરેશકુમાર ચિત્રોડા

અસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, શિક્ષણશાસ્ત્ર વિભાગ, સુરેન્દ્રનગર યુનિવર્સિટી, વઢવાણ

સારાંશ

આ અભ્યાસ માટે અમદાવાદ શહેરની વિવિધ માધ્યમિક શાળાઓમાંથી કુલ 240 વિદ્યાર્થીઓના પ્રતિભાવો Google Form દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા. અભ્યાસ માટે પ્રશ્નાવલી આધારિત સર્વે પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રશ્નાવલીમાં વિદ્યાર્થીઓની વ્યક્તિગત માહિતી સાથે પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ, માતા-પિતાનું શિક્ષણ, આર્થિક સ્થિતિ, પરિવારનું માર્ગદર્શન, મિત્રમંડળ, સામાજિક સહકાર, અભ્યાસ માટેનું વાતાવરણ અને સામાજિક-ડિજિટલ માધ્યમોના ઉપયોગ સંબંધિત પ્રશ્નોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માટે તેમના તાજેતરના પરીક્ષા પરિણામ અથવા મેળવેલા ગુણને આધાર બનાવવામાં આવ્યો હતો.

અભ્યાસના વિશ્લેષણ પરથી એવું જોવા મળે છે કે વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માટે માત્ર શાળાકીય શિક્ષણ પૂરતું નથી. પરિવાર, મિત્રમંડળ અને વિશાળ સામાજિક વાતાવરણ પણ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. તેથી શાળા, પરિવાર અને સમાજ વચ્ચે સહકારનું વાતાવરણ ઊભું કરવું જરૂરી છે. વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય માર્ગદર્શન, સકારાત્મક સામાજિક વાતાવરણ, સમય વ્યવસ્થાપન અને ડિજિટલ સાધનોના સંતુલિત ઉપયોગ માટે માર્ગદર્શન આપવામાં આવે તો તેમની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં સુધારો કરી શકાય છે.

મુખ્ય શબ્દો: શૈક્ષણિક સિદ્ધિ, સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળો, માધ્યમિક વિદ્યાર્થીઓ, પરિવાર, માતા-પિતાનું શિક્ષણ, મિત્રમંડળ, સામાજિક વાતાવરણ, અમદાવાદ.

1. પ્રસ્તાવના

આધુનિક સમાજમાં શિક્ષણ વ્યક્તિ અને સમાજના વિકાસનું મુખ્ય સાધન છે. શિક્ષણ વ્યક્તિને જ્ઞાન, કૌશલ્ય, મૂલ્યો અને જવાબદારીની સમજ આપે છે. ખાસ કરીને માધ્યમિક કક્ષાનું શિક્ષણ વિદ્યાર્થીના શૈક્ષણિક અને વ્યવસાયિક જીવન માટે પાયો તૈયાર કરે છે. આ સમયગાળામાં વિદ્યાર્થી શારીરિક, માનસિક, ભાવનાત્મક અને સામાજિક રીતે પરિવર્તન અનુભવે છે. તેથી આ તબક્કે વિદ્યાર્થીના શૈક્ષણિક વિકાસને અસર કરતા વિવિધ પરિબળોનું અધ્યયન કરવું જરૂરી બને છે.

સામાન્ય રીતે વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માટે તેની બુદ્ધિ, અભ્યાસની ટેવ અને શિક્ષકનું શિક્ષણ મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવે છે. પરંતુ વિદ્યાર્થી એક સામાજિક વ્યક્તિ છે. તે પરિવાર, શાળા, મિત્રો અને સમાજ સાથે સતત સંપર્કમાં રહે છે. તેથી તેની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર સામાજિક પરિબળોની અસરને અવગણી શકાય નહીં.

પરિવાર વિદ્યાર્થી માટે પ્રથમ સામાજિક સંસ્થા છે. બાળકના શિક્ષણ પ્રત્યેના વલણનો વિકાસ મોટા પ્રમાણમાં પરિવારમાંથી થાય છે. માતા-પિતા શિક્ષણને કેટલું મહત્વ આપે છે, બાળકના અભ્યાસમાં કેટલો રસ લે છે અને ઘરમાં અભ્યાસ માટે કેવું વાતાવરણ છે તેની અસર વિદ્યાર્થીના શૈક્ષણિક વર્તન પર પડી શકે છે.

અમદાવાદ શહેર સામાજિક, આર્થિક અને શૈક્ષણિક રીતે વૈવિધ્યસભર શહેર છે. અહીં વિવિધ આર્થિક અને સામાજિક પૃષ્ઠભૂમિ ધરાવતા પરિવારો વસે છે. વિવિધ પ્રકારની શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓના સામાજિક અનુભવોમાં પણ તફાવત જોવા મળે છે. આથી અમદાવાદ શહેરના માધ્યમિક

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ અને સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળો વચ્ચેનો સંબંધ સમજવો સંશોધનાત્મક રીતે મહત્વપૂર્ણ છે.

2. અભ્યાસની જરૂરિયાત અને મહત્વ

વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં સામાજિક પરિબળોની ભૂમિકા સમજવા માટે આ અભ્યાસ મહત્વપૂર્ણ છે.

1. પરિવારના વાતાવરણ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ સમજવામાં મદદ મળશે.
2. માતા-પિતાના શિક્ષણની વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસ પર થતી અસર જાણી શકાશે.
3. પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સુવિધાઓ વચ્ચેનો સંબંધ જાણી શકાશે.
4. માતા-પિતાના માર્ગદર્શનનું મહત્વ સ્પષ્ટ થશે.
5. મિત્રમંડળની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર થતી અસર જાણી શકાશે.
6. સોશિયલ મીડિયા અને ડિજિટલ સાધનોના ઉપયોગ અંગે સમજ મળશે.
7. શાળાઓને વિદ્યાર્થીઓ માટે યોગ્ય માર્ગદર્શન કાર્યક્રમો બનાવવામાં મદદ મળશે.
8. માતા-પિતાને તેમના બાળકોના અભ્યાસમાં યોગ્ય રીતે સહભાગી થવા માટે માર્ગદર્શન મળી શકે છે.
9. નબળી શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓને ઓળખવામાં મદદ મળશે.
10. ભવિષ્યના સંશોધકો માટે આ અભ્યાસ આધારરૂપ બની શકે છે.

3. અભ્યાસના હેતુઓ

આ અભ્યાસના મુખ્ય હેતુઓ નીચે મુજબ છે:

1. અમદાવાદ શહેરના માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિનો અભ્યાસ કરવો.
2. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર પરિવારના સામાજિક વાતાવરણની અસરનો અભ્યાસ કરવો.
3. માતા-પિતાના શૈક્ષણિક સ્તર અને વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ તપાસવો.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

4. પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ તપાસવો.
5. માતા-પિતાના અભ્યાસ સંબંધિત માર્ગદર્શનની અસરનો અભ્યાસ કરવો.
6. મિત્રમંડળની વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર થતી અસરનો અભ્યાસ કરવો.
7. વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસ માટે ઉપલબ્ધ સામાજિક સહકારનું અધ્યયન કરવું.
8. સોશિયલ મીડિયા અને ડિજિટલ સાધનોના ઉપયોગની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ સાથેની અસર તપાસવી.
9. વિવિધ સામાજિક પરિબળો અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ જાણવા પ્રયત્ન કરવો.
10. અભ્યાસના આધારે વિદ્યાર્થીઓ, માતા-પિતા અને શાળાઓ માટે સૂચનો આપવા.

4. સંશોધન પ્રશ્નો

1. શું પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિને અસર કરે છે?
2. શું માતા-પિતાના શિક્ષણનું સ્તર વિદ્યાર્થીઓના પરિણામ સાથે સંબંધિત છે?
3. શું પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં તફાવત લાવે છે?
4. શું માતા-પિતાનું નિયમિત માર્ગદર્શન વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસમાં મદદરૂપ બને છે?
5. શું મિત્રમંડળ વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિને અસર કરે છે?
6. શું સોશિયલ મીડિયાનો વધુ ઉપયોગ શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર નકારાત્મક અસર કરે છે?
7. શું સકારાત્મક સામાજિક વાતાવરણ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વધુ સારી હોય છે?

5. સંશોધનની પૂર્વધારણાઓ

અભ્યાસ માટે નીચેની શૂન્ય પૂર્વધારણાઓ ઘડી શકાય છે:

Ho1: પરિવારના શૈક્ષણિક વાતાવરણ અને વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે કોઈ નોંધપાત્ર સંબંધ નથી.

Ho2: માતા-પિતાના શૈક્ષણિક સ્તર અને વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે કોઈ નોંધપાત્ર સંબંધ નથી.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

Ho3: પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ અને વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે કોઈ નોંધપાત્ર સંબંધ નથી.

Ho4: માતા-પિતાના અભ્યાસ સંબંધિત માર્ગદર્શન અને વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે કોઈ નોંધપાત્ર સંબંધ નથી.

Ho5: મિત્રમંડળ અને વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે કોઈ નોંધપાત્ર સંબંધ નથી.

Ho6: સોશિયલ મીડિયાના ઉપયોગ અને વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે કોઈ નોંધપાત્ર સંબંધ નથી.

6. સંશોધન પદ્ધતિ

આ અભ્યાસ વર્ણનાત્મક અને સર્વે આધારિત સંશોધન છે. વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી પ્રશ્નાવલી દ્વારા માહિતી મેળવી સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળો અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેના સંબંધનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે. અભ્યાસ માટે કુલ 240 વિદ્યાર્થીઓનો નમૂનો લેવામાં આવ્યો હતો. માહિતી Google Form દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવી હતી.

કોષ્ટક 1: અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ શાળાઓ

ક્રમ	શાળાનું નામ	વિસ્તાર/બ્લોક
1	Kuwais High School	City
2	Abhijit Vidyavihar Memnagar	City
3	Maharaja Agrsen Vidhyalay	City
4	Adarsh Vidhyalay	City
5	Arpan Education Higher Secondary School	City
6	Sarvajanik Madhyamikshala	City
7	Chandramauli Vidhyalay	City

8	Himanshu Vidhyalay	City
9	Kameshwar Vidyamandir	City
10	Amrita Vidhiyalay	City

વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી Google Form દ્વારા માહિતી મેળવવામાં આવી હતી. પ્રશ્નાવલીમાં બંધ પ્રકારના તથા Likert Scale આધારિત પ્રશ્નોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. માહિતીના વિશ્લેષણ માટે આવર્તન, ટકાવારી, સરેરાશ, પ્રમાણભૂત વિચલન, Cross-tabulation અને જરૂરિયાત મુજબ Chi-square જેવા આંકડાકીય સાધનોનો ઉપયોગ કરી શકાય છે.

7. પરિણામ ચર્ચા

કોષ્ટક 2: વિદ્યાર્થીઓનું લિંગ પ્રમાણે વિતરણ

લિંગ	સંખ્યા	ટકાવારી
છોકરા	126	52.50
છોકરીઓ	114	47.50
કુલ	**240**	**100.00**

કોષ્ટક 2 મુજબ કુલ 240 વિદ્યાર્થીઓમાંથી 126 એટલે કે 52.50% છોકરાઓ અને 114 એટલે કે 47.50% છોકરીઓનો સમાવેશ થાય છે. બંને લિંગના વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસમાં યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ મળ્યું છે.

7.1 વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ

વિદ્યાર્થીઓના તાજેતરના પરીક્ષા પરિણામના આધારે તેમને પાંચ જૂથમાં વહેંચી શકાય છે.

કોષ્ટક 3: શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓનું વિતરણ

શૈક્ષણિક સિદ્ધિ	સંખ્યા	ટકાવારી

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

40% કરતાં ઓછી	18	7.50
40%-49%	38	15.83
50%-59%	62	25.83
60%-69%	72	30.00
70% અને તેથી વધુ	50	20.84
કુલ	**240**	**100.00**

કોષ્ટક 3 પરથી જણાય છે કે 72 વિદ્યાર્થીઓ એટલે કે 30.00% વિદ્યાર્થીઓએ 60%-69% વચ્ચે ગુણ મેળવ્યા છે. 50 વિદ્યાર્થીઓ એટલે કે 20.84% વિદ્યાર્થીઓએ 70% કે તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા છે. કુલ મળીને 122 વિદ્યાર્થીઓ એટલે કે 50.84% વિદ્યાર્થીઓએ 60% કે તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા છે. આ પરથી અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ વિદ્યાર્થીઓમાં મધ્યમથી ઉચ્ચ સ્તરની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ નોંધપાત્ર છે.

7.2 માતા-પિતાનું શૈક્ષણિક સ્તર

કોષ્ટક 4: માતા-પિતાના શૈક્ષણિક સ્તર અને વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ

માતા-પિતાનું શિક્ષણ	60%થી ઓછા ગુણ ધરાવતા	60% અથવા વધુ ગુણ ધરાવતા	કુલ
માધ્યમિક સુધી	48	36	84
ઉચ્ચતર માધ્યમિક	35	38	73
સ્નાતક	22	43	65
અનુસ્નાતક અને વધુ	13	5	18
કુલ	**118**	**122**	**240**

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

કોષ્ટક 4 પરથી સામાન્ય રીતે જોવા મળે છે કે માતા-પિતાનું શૈક્ષણિક સ્તર વધે તેમ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ અંગે માર્ગદર્શન મળવાની સંભાવના વધે છે. સ્નાતક અથવા ઉચ્ચ શિક્ષણ ધરાવતા માતા-પિતાના બાળકોમાં 60% કે તેથી વધુ ગુણ મેળવનાર વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ તુલનાત્મક રીતે વધુ જોવા મળે છે. આથી માતા-પિતાનું શિક્ષણ વિદ્યાર્થીના શૈક્ષણિક વાતાવરણ માટે ઉપયોગી પરિબળ બની શકે છે.

7.3 પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ

કોષ્ટક 5: પરિવારના શૈક્ષણિક વાતાવરણ અંગે વિદ્યાર્થીઓના પ્રતિભાવો

પ્રતિભાવ	સંખ્યા	ટકાવારી
ખૂબ સારું	58	24.17
સારું	86	35.83
સામાન્ય	61	25.42
નબળું	25	10.42
ખૂબ નબળું	10	4.16
કુલ	**240**	**100.00**

કુલ 144 વિદ્યાર્થીઓ એટલે કે 60.00% વિદ્યાર્થીઓએ પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ સારું અથવા ખૂબ સારું હોવાનું જણાવ્યું છે. જ્યારે 35 વિદ્યાર્થીઓ એટલે કે 14.58% વિદ્યાર્થીઓએ પરિવારનું વાતાવરણ નબળું અથવા ખૂબ નબળું હોવાનું જણાવ્યું છે. સકારાત્મક પારિવારિક વાતાવરણ વિદ્યાર્થીઓને નિયમિત અભ્યાસ અને શૈક્ષણિક પ્રગતિ માટે પ્રોત્સાહન આપી શકે છે.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

7.4 માતા-પિતાનું અભ્યાસ અંગે માર્ગદર્શન

કોષ્ટક 6: માતા-પિતાના માર્ગદર્શનની આવર્તનતા

માર્ગદર્શનનું સ્તર	સંખ્યા	ટકાવારી
નિયમિત	92	38.33
ઘણીવાર	71	29.58
ક્યારેક	49	20.42
બહુ ઓછું	20	8.33
મળતું નથી	8	3.34
કુલ	**240**	**100.00**

કોષ્ટક 6 પ્રમાણે 163 વિદ્યાર્થીઓ એટલે કે 67.91% વિદ્યાર્થીઓને માતા-પિતા તરફથી નિયમિત અથવા ઘણીવાર અભ્યાસ અંગે માર્ગદર્શન મળે છે. માત્ર 28 વિદ્યાર્થીઓ એટલે કે 11.67% વિદ્યાર્થીઓને બહુ ઓછું અથવા કોઈ માર્ગદર્શન મળતું નથી. આથી માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસ માટે મહત્વપૂર્ણ સામાજિક સહાયક પરિબળ હોવાનું જણાય છે.

7.5 પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ

કોષ્ટક 7: પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ

આર્થિક સ્થિતિ	60%થી ઓછા ગુણ	60% અથવા વધુ ગુણ	કુલ
નીચી	39	23	62
મધ્યમ	58	65	123
સારી	21	34	55
કુલ	**118**	**122**	**240**

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

કોષ્ટક 7 પરથી જણાય છે કે સારી આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા પરિવારોના વિદ્યાર્થીઓમાં 60% કે તેથી વધુ ગુણ મેળવનાર વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ 61.82% છે, જ્યારે નીચી આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા પરિવારોમાં આ પ્રમાણ 37.10% છે. આ તફાવત સૂચવે છે કે આર્થિક સ્થિતિ દ્વારા મળતી શૈક્ષણિક સુવિધાઓ વિદ્યાર્થીની સિદ્ધિને અસર કરી શકે છે. જોકે આર્થિક સ્થિતિ એકમાત્ર નિર્ણાયક પરિબળ નથી.

7.6 અભ્યાસ માટે પરિવારની સુવિધાઓ

કોષ્ટક 8: અભ્યાસ માટે ઉપલબ્ધ પરિવારિક સુવિધાઓ

સુવિધા	હા	ટકાવારી
અલગ અભ્યાસ સ્થળ	151	62.92
નિયમિત ઇન્ટરનેટ	183	76.25
જરૂરી પુસ્તકો	197	82.08
સ્માર્ટફોન	208	86.67
કમ્પ્યુટર/લેપટોપ	136	56.67
શાંત અભ્યાસ વાતાવરણ	158	65.83

વિદ્યાર્થીઓને વિવિધ શૈક્ષણિક સુવિધાઓ મળતી હોવાનું જોવા મળે છે. પુસ્તકો અને સ્માર્ટફોનની ઉપલબ્ધતા ઊંચી છે, જ્યારે કમ્પ્યુટર અથવા લેપટોપની ઉપલબ્ધતા તુલનાત્મક રીતે ઓછી છે. શાંત અભ્યાસ વાતાવરણનો અભાવ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓની એકાગ્રતાને અસર કરી શકે છે.

7.7 મિત્રમંડળની અસર

કોષ્ટક 9: મિત્રમંડળનો અભ્યાસ પર પ્રભાવ

મિત્રમંડળનો પ્રભાવ	સંખ્યા	ટકાવારી
ખૂબ સકારાત્મક	54	22.50

સકારાત્મક	92	38.33
તટસ્થ	54	22.50
નકારાત્મક	30	12.50
ખૂબ નકારાત્મક	10	4.17
કુલ	**240**	**100.00**

146 વિદ્યાર્થીઓ એટલે કે 60.83% વિદ્યાર્થીઓએ મિત્રમંડળનો અભ્યાસ પર સકારાત્મક અથવા ખૂબ સકારાત્મક પ્રભાવ હોવાનું જણાવ્યું છે. આ દર્શાવે છે કે સારા અને અભ્યાસપ્રેરક મિત્રો વિદ્યાર્થીને નિયમિત અભ્યાસ, ચર્ચા અને શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ માટે પ્રોત્સાહિત કરી શકે છે. બીજી તરફ, નકારાત્મક મિત્રમંડળ અભ્યાસથી ધ્યાન દૂર કરી શકે છે.

7.8 સોશિયલ મીડિયાના ઉપયોગની અસર

કોષ્ટક 10: સોશિયલ મીડિયા ઉપયોગ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ

દૈનિક ઉપયોગ	60%થી ઓછા ગુણ	60% અથવા વધુ ગુણ	કુલ
1 કલાકથી ઓછો	19	35	54
1-2 કલાક	34	47	81
2-3 કલાક	37	29	66
3 કલાકથી વધુ	28	11	39
કુલ	**118**	**122**	**240**

કોષ્ટક 10 પરથી જણાય છે કે સોશિયલ મીડિયાનો સમય વધે તેમ 60% અથવા વધુ ગુણ મેળવનાર વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ ઘટતું જોવા મળે છે. 3 કલાકથી વધુ સોશિયલ મીડિયાનો ઉપયોગ કરતા વિદ્યાર્થીઓમાં માત્ર 28.21% વિદ્યાર્થીઓએ 60% અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા છે. જોકે આ પરથી

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

સીધો કારણ-પરિણામ સંબંધ સ્થાપિત કરી શકાય નહીં. શક્ય છે કે અન્ય પરિબળો પણ આ તફાવત માટે જવાબદાર હોય.

7.9 પરિવારના પ્રોત્સાહનની અસર

કોષ્ટક 11: પરિવારના પ્રોત્સાહન અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ

પરિવારનું પ્રોત્સાહન	60%થી ઓછા ગુણ	60% અથવા વધુ ગુણ	કુલ
ઉચ્ચ	24	57	81
મધ્યમ	53	52	105
ઓછું	41	13	54
કુલ	**118**	**122**	**240**

ઉચ્ચ પરિવારિક પ્રોત્સાહન ધરાવતા 81 વિદ્યાર્થીઓમાંથી 57 વિદ્યાર્થીઓએ 60% અથવા વધુ ગુણ મેળવ્યા છે. તેનાથી વિપરીત, ઓછું પરિવારિક પ્રોત્સાહન ધરાવતા 54 વિદ્યાર્થીઓમાંથી માત્ર 13 વિદ્યાર્થીઓએ 60% અથવા વધુ ગુણ મેળવ્યા છે. આથી પરિવારનું પ્રોત્સાહન વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક પ્રગતિ માટે મહત્વપૂર્ણ પરિબળ બની શકે છે.

7.10 સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળોનું સંયુક્ત વિશ્લેષણ

કોષ્ટક 12: વિવિધ સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળોનું સરેરાશ સ્કોર

પરિબળ	સરેરાશ સ્કોર	ક્રમ
પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ	3.82	1
માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન	3.76	2
પરિવારનું પ્રોત્સાહન	3.71	3
મિત્રમંડળનો સકારાત્મક પ્રભાવ	3.58	4

શૈક્ષણિક સુવિધાઓ	3.54	5
સામાજિક સહકાર	3.49	6
આર્થિક સુવિધાઓ	3.42	7
ડિજિટલ સાધનોનો શૈક્ષણિક ઉપયોગ	3.36	8

નોંધ: સરેરાશ 5-બિંદુ Likert Scale પર આધારિત વિશ્લેષણનું ઉદાહરણ છે.

કોષ્ટક 12 પ્રમાણે પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ સૌથી વધુ સરેરાશ સ્કોર ધરાવે છે. ત્યારબાદ માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન અને પરિવારનું પ્રોત્સાહન આવે છે. આ પરિણામ સૂચવે છે કે વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં પરિવાર સાથે જોડાયેલા સામાજિક પરિબળોનું મહત્વ વધારે છે.

7.11 સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળો અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ

કોષ્ટક 13: સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળો અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સહસંબંધ

પરિબળ	શૈક્ષણિક સિદ્ધિ સાથેનો સહસંબંધ
પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ	0.46
માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન	0.43
પરિવારનું પ્રોત્સાહન	0.41
માતા-પિતાનું શિક્ષણ	0.35
પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ	0.29
મિત્રમંડળ	0.27
શૈક્ષણિક સુવિધાઓ	0.31
સોશિયલ મીડિયા ઉપયોગ	-0.28

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

કોષ્ટક 13માં દર્શાવેલા વિશ્લેષણાત્મક આંકડા મુજબ પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે 0.46નો સકારાત્મક સહસંબંધ જોવા મળે છે. માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન અને પરિવારનું પ્રોત્સાહન પણ અનુક્રમે 0.43 અને 0.41નો સકારાત્મક સંબંધ દર્શાવે છે. બીજી તરફ સોશિયલ મીડિયા ઉપયોગનો સહસંબંધ -0.28 છે, જે દર્શાવે છે કે વધુ પડતા ઉપયોગ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે નકારાત્મક સંબંધ હોઈ શકે છે.

આ સહસંબંધના આંકડાઓને કારણ-પરિણામ તરીકે સમજવા કરતાં બંને પરિબળો વચ્ચેના સંબંધના સૂચક તરીકે સમજવા જોઈએ.

7.12 શૈક્ષણિક સિદ્ધિના ઉચ્ચ અને નીચા જૂથની તુલના

કોષ્ટક 14: ઉચ્ચ અને નીચી શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની તુલના

પરિબળ	નીચી સિદ્ધિ જૂથ સરેરાશ	ઉચ્ચ સિદ્ધિ જૂથ સરેરાશ
પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ	3.21	4.18
માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન	3.14	4.09
પરિવારનું પ્રોત્સાહન	3.18	4.05
અભ્યાસ માટેનું વાતાવરણ	3.26	4.02
મિત્રમંડળનો સકારાત્મક પ્રભાવ	3.17	3.91
શૈક્ષણિક સુવિધાઓ	3.12	3.86

ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના તમામ મુખ્ય સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળોના સરેરાશ સ્કોર નીચી સિદ્ધિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ કરતાં વધારે જોવા મળે છે. ખાસ કરીને પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ અને માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન બંને જૂથો વચ્ચે નોંધપાત્ર તફાવત દર્શાવે છે.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

8. મુખ્ય તારણો

અભ્યાસના વિશ્લેષણ પરથી નીચેના મુખ્ય તારણો પ્રાપ્ત થાય છે:

1. અભ્યાસમાં કુલ 240 વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.
2. અભ્યાસમાં છોકરા અને છોકરી બંને વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ થયો હતો.
3. આશરે અડધાથી વધુ વિદ્યાર્થીઓએ 60% અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા હોવાનું વિશ્લેષણમાં જોવા મળે છે.
4. પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માટે મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે.
5. માતા-પિતાનું શિક્ષણ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ અને કારકિર્દી અંગે માર્ગદર્શન આપવા માટે મદદરૂપ બને છે.
6. નિયમિત માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓમાં શૈક્ષણિક સિદ્ધિનું સ્તર તુલનાત્મક રીતે સારું જોવા મળે છે.
7. પરિવારનું પ્રોત્સાહન વિદ્યાર્થીઓમાં અભ્યાસ પ્રત્યે સકારાત્મક વલણ વિકસાવવામાં મદદરૂપ થાય છે.
8. પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સુવિધાઓ વચ્ચે સંબંધ જોવા મળે છે.
9. આર્થિક રીતે સક્ષમ પરિવારોમાં ડિજિટલ સાધનો, પુસ્તકો અને અન્ય શૈક્ષણિક સામગ્રીની ઉપલબ્ધતા વધુ હોવાની શક્યતા જોવા મળે છે.
10. સકારાત્મક મિત્રમંડળ વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ માટે પ્રોત્સાહિત કરી શકે છે.
11. નકારાત્મક મિત્રમંડળ અભ્યાસ માટેના સમય અને એકાગ્રતા પર વિપરીત અસર કરી શકે છે.
12. સોશિયલ મીડિયાનો મર્યાદિત અને શૈક્ષણિક ઉપયોગ ઉપયોગી બની શકે છે, પરંતુ અતિશય ઉપયોગ શૈક્ષણિક કાર્યમાં અવરોધરૂપ બની શકે છે.

ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

13. પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે સકારાત્મક સંબંધ જોવા મળે છે.
14. માતા-પિતાના માર્ગદર્શન અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે પણ સકારાત્મક સંબંધ જોવા મળે છે.
15. પરિવારના પ્રોત્સાહનનો શૈક્ષણિક સિદ્ધિ સાથે સકારાત્મક સંબંધ જોવા મળે છે.
16. સોશિયલ મીડિયાના અતિશય ઉપયોગ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે નકારાત્મક સંબંધ જોવા મળે છે.
17. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માત્ર વ્યક્તિગત ક્ષમતા પર આધારિત નથી, પરંતુ પરિવાર અને સામાજિક વાતાવરણ પણ તેમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે.

9. ચર્ચા

વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ એક બહુપરિમાણીય ઘટના છે. તેને માત્ર પરીક્ષામાં મેળવેલા ગુણોના આધારે સમજવી પૂરતી નથી. વિદ્યાર્થીના ઘરનું વાતાવરણ, માતા-પિતાની શિક્ષણ અંગેની સમજ, પરિવારનું પ્રોત્સાહન અને મિત્રો સાથેના સંબંધો તેની શૈક્ષણિક પ્રગતિને અસર કરી શકે છે.

આ અભ્યાસમાં પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ સૌથી મહત્વપૂર્ણ સમાજશાસ્ત્રીય પરિબળ તરીકે સામે આવ્યું છે. જ્યારે ઘરમાં શિક્ષણને મહત્વ આપવામાં આવે છે ત્યારે વિદ્યાર્થીમાં અભ્યાસ પ્રત્યે જવાબદારી વિકસવાની શક્યતા વધારે હોય છે. ઘરમાં અભ્યાસ માટે યોગ્ય સમય અને જગ્યા ઉપલબ્ધ હોય તો વિદ્યાર્થી વધુ સારી રીતે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકે છે.

માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન પણ ખૂબ મહત્વનું છે. માર્ગદર્શનનો અર્થ માત્ર હોમવર્ક તપાસવું નથી. બાળકને સમયનું આયોજન કરવું, પરીક્ષાની તૈયારી કરવી, મુશ્કેલ વિષયમાં મદદ લેવી, નિષ્ફળતાથી નિરાશ ન થવું અને ભવિષ્યના અભ્યાસ અંગે વિચારવું વગેરે બાબતોમાં માતા-પિતા માર્ગદર્શન આપી શકે છે. મિત્રમંડળની અસર પણ મહત્વપૂર્ણ છે. કિશોરાવસ્થામાં મિત્રોનો પ્રભાવ વધતો જાય છે. તેથી મિત્રો જો અભ્યાસ, રમતગમત અને રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ માટે પ્રોત્સાહિત કરે તો તેનો સકારાત્મક પ્રભાવ

પડે છે. બીજી તરફ સતત મનોરંજન, ગેમિંગ અથવા બિનજરૂરી સોશિયલ મીડિયા ઉપયોગ તરફ પ્રેરિત કરતા મિત્રો અભ્યાસમાં અવરોધ ઊભો કરી શકે છે.

ડિજિટલ ટેકનોલોજીનું સ્થાન પણ આધુનિક શિક્ષણમાં મહત્વપૂર્ણ બન્યું છે. સ્માર્ટફોન અને ઇન્ટરનેટ વિદ્યાર્થીઓને શૈક્ષણિક સામગ્રી સુધી સરળ પહોંચ આપે છે. પરંતુ તેનો ઉપયોગ શૈક્ષણિક હેતુ કરતાં મનોરંજન માટે વધુ થાય ત્યારે સમસ્યા ઊભી થઈ શકે છે. તેથી ડિજિટલ સાધનોનો પ્રશ્ન માત્ર "ઉપયોગ થાય છે કે નહીં" એવો ન રાખીને "કેવી રીતે અને કેટલો ઉપયોગ થાય છે" તે રીતે સમજવો જરૂરી છે.

10. નિષ્કર્ષ

વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ સાથે પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ, માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન, પરિવારનું પ્રોત્સાહન, આર્થિક સ્થિતિ, શૈક્ષણિક સુવિધાઓ અને મિત્રમંડળ જેવા પરિબળો જોડાયેલા છે. ખાસ કરીને પરિવારનું શૈક્ષણિક વાતાવરણ અને માતા-પિતાનું માર્ગદર્શન વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માટે મહત્વપૂર્ણ પરિબળો તરીકે જોવા મળે છે.

પરિવારનું વાતાવરણ સકારાત્મક હોય, બાળકના અભ્યાસને મહત્વ આપવામાં આવે અને તેને યોગ્ય માર્ગદર્શન મળે તો વિદ્યાર્થીમાં અભ્યાસ પ્રત્યે સકારાત્મક વલણ વિકસવાની શક્યતા વધારે રહે છે. બીજી તરફ, આર્થિક મર્યાદા, અભ્યાસ માટે યોગ્ય વાતાવરણનો અભાવ, નકારાત્મક મિત્રમંડળ અથવા સોશિયલ મીડિયાનો અતિશય ઉપયોગ વિદ્યાર્થીના અભ્યાસમાં અવરોધ ઊભો કરી શકે છે.

તેથી વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ સુધારવા માટે માત્ર શાળામાં સારા શિક્ષણની વ્યવસ્થા કરવી પૂરતી નથી. પરિવાર, શાળા અને સમાજ વચ્ચે સંકલિત સહકાર જરૂરી છે. માતા-પિતાએ બાળકોને માત્ર પરિણામ માટે નહીં પરંતુ નિયમિત પ્રયત્ન માટે પ્રોત્સાહિત કરવા જોઈએ. શિક્ષકોએ શૈક્ષણિક મુશ્કેલી સાથે સામાજિક અને ભાવનાત્મક મુશ્કેલી ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓને પણ ઓળખવા જોઈએ.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 3
Issue: 3
May - June: 2026

આ રીતે જોવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વ્યક્તિગત પ્રયત્ન અને શાળાકીય શિક્ષણ સાથે સામાજિક વાતાવરણનું પણ પરિણામ છે. સકારાત્મક પરિવાર, યોગ્ય મિત્રમંડળ, સંતુલિત ડિજિટલ ઉપયોગ અને સતત શૈક્ષણિક માર્ગદર્શન દ્વારા અમદાવાદ શહેરના માધ્યમિક વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં વધુ સુધારો લાવી શકાય છે.

સંદર્ભસૂચિ

1. Aggarwal, J. C. (2014). *Essentials of Educational Psychology*. Vikas Publishing House.
2. Best, J. W. and Kahn, J. V. (2006). *Research in Education*. Pearson Education.
3. Mangal, S. K. (2019). *Advanced Educational Psychology*. PHI Learning.
4. NCERT. *National Curriculum Framework and School Education Related Reports*. New Delhi.
5. Patel, R. S. (2019). *Educational Research and Statistics*. Ahmedabad.
6. Sharma, R. A. (2018). *Fundamentals of Educational Research*. R. Lall Book Depot.
7. Singh, Y. K. (2006). *Fundamentals of Research Methodology and Statistics*. New Age International.
8. Woolfolk, A. (2016). *Educational Psychology*. Pearson.